

PRESENTACIÓN

No desenvolvemento da Historia da vida cotiá, algo afastada no tempo queda xa a aparición das primeiras obras sobre esta temática publicadas pola editorial francesa Hachette nos anos 1930; máis próxima, a mediados da década de 1940, queda xa a monografía de H. Lefebvre *Crítica de la vida cotidiana*, e máis recente, aínda que dos anos 1970, é a obra de F. Braudel *Civilización material, economía y capitalismo. Siglos XV-XVIII*, na primeira parte da cal cumpre coa súa “recomendación” feita en 1961 aos historiadores da necesidade de estudar “as estruturas do cotián”. No transcurso deste tempo ata a actualidade a Historia da vida cotiá foi adquirindo peso historiográfico dentro da renovada historia social ou, se se prefire, socio-cultural, tamén en España, aínda que dende tempos máis recentes por razón do seu atraso con respecto aos países europeos punteiros. Coetaneamente, por razón da súa propia indefinición, dos seus vagos e amplos contornos, foi ampliando os seus campos de análise e tamén os seus enfoques baixo a influencia da Escola de Annales, da History Whorkshop inglesa, do “marxismo cultural”, da antropoloxía, da historia dende abaixo, de Alltagsgeschichte alemá, da microhistoria, etc. Eminentemente social, a Historia da vida cotiá permite así deslizarse dende o rural ao urbano, dende o privado ao público, dende o familiar ao comunitario, dende o material ao simbólico, dende o meramente figurativo ao artístico, dende o profano ao sacro, dende o lúdico ao produtivo, dende a produción ao consumo, dende a miseria ao luxo, dende a intimidade á sociabilidade, dende a dominación ás resistencias, e podería seguir ampliándose este abano temático, enfocando deste modo coa súa cámara escenarios, traballos, necesidades, diversións, rutinas, ritos, conflitos, etc. da vida diaria.

En consecuencia, nada lle é alleo a “cotidianeidad”: a alimentación e a bebida, a vivenda, o mobiliario, o vestido, os traballos e as festas, os ritos e as crenzas, a sexualidade, a sociabilidade, a conflitividade, a linguaxe e a comunicación, as idades da vida, etc., temáticas algunhas delas que precisamente analízanse nos traballos de investigación que seguen, construídos con fontes artísticas, documentais, figurativas e impresas moi varias, con enfoques dispares, pero comprometidos coa historia socio-cultural en xeral e, máis en

particular, coa historia da alimentación, coa historia da cultura material e coa historia da arte e, finalmente, dende historiografía diversa por razón da nacionalidade heteroxénea dos autores.

A temática privilexiada, sen dúbida, en razón do número de estudos é a da historia da alimentación e da sociabilidade da mesa, entrevista cunha perspectiva histórica multi-secular –dende a Antigüidade romana ata o século XX– e con escalas espaciais diferentes, europea nun caso, brasileira e portuguesa respectivamente noutro e, finalmente, galega nos tres restantes. Como non podía ser doutro xeito, ás fontes documentais empregadas para a realización destes traballos son moi distintas e variadas: hemerográficas, bibliografía antiga, obras clásicas de Séneca, Caesar, Tacitus e Suetonius, tratados gastronómicos e dietéticos, fontes literarias, documentación monástica, etc.

A achega de José Manuel Costa García e Raquel Casal García (*“De cibo castrorum”*: *La comida en el mundo militar romano y su impacto en los territorios conquistados*) examina a cuestión da alimentación nunha institución complexa, e que experimentou relevantes mudanzas ao longo do tempo, o exército romano. Os autores céntranse na época altoimperial e non se circunscriben a estrita consideración da dieta senón que afondan ademais nos aspectos loxísticos, enmarcados na administración imperial, e consideran asemade a interacción que se establece entre a forza militar e as poboacións dos distintos territorios conquistados. Con tal propósito, poñen en relación a disciplina histórica e a arqueoloxía militar romana con outros ámbitos de investigación dá Antigüidade. Refírense tamén a problemática do *cibus castrensis*, que foi obxecto de numerosos debates.

A contribución de José Miguel Andrade Cernadas (*En el refectorio: la alimentación en el mundo monástico de la Galicia medieval*), incorpora unha abondosa documentación procedente de fontes primarias e secundarias, auxiliada por un relevante abasto bibliográfico, coa que se tece o tapiz da alimentación dos frades na Galicia medieval. A dieta do clero regular, privilexiada en relación coa da maioría social, tiña que aterse a unhas regras monásticas que comportaban unha ética dietética. Porén, a frugalidade prescrita non sempre se aviña axeitadamente co feito de dispoñeren os mosteiros en non poucos casos de importantes rendas e propiedades, ademais de potestades señoriais.

Senllos estudos analizan algúns riscos significativos do panorama alimentario no século XIX, no espazo luso-brasileiro. O de Leila Mezan Algranti (*O consumo de bebidas e os espaços de sociabilidade no Rio de Janeiro no fim do período colonial 1808-1821*), toma en consideración os espazos de sociabilidade –en particular, ás tabernas–, e o consumo de bebidas das clases populares, nomeadamente dos escravos. En contraste, examina a sociabilidade das elites, que consumían bebidas de importación e se atían a unhas pautas de sociabilidade doméstica. A outra achega, de autoría de Irene Vaquinhas (*“Quando a gordura começou a deixar de ser formosura... (Finais do Século XIX - Inícios do Século XX)”*), analiza a evolución histórica dos canons de beleza feminina en Portugal. Consta o cambio de paradigma que supuxo o tránsito dun modelo de gordura, identificada coa fermosura, a outro que a autora denomina de “beleza-magreza”, operado non período de transición da Monarquía á República. Fai un distingo de índole sociolóxica,

sinalando que a noción de esvelteza se preconiza nomeadamente para ás mulleres de alta posición.

O traballo de Xavier Castro (“*Cada viño reclama o seu sacramento*”. *Cultura do viño e gastronomía en Galicia*) aborda a relación entre gastronomía e enoloxía no marco do sistema alimentario galego tradicional. Coa apoiatura dos receitairos clásicos, examina as diferentes modalidades de preparados culinarios (prebes, guisos, asados, etc.) elaborados ou condimentados con viño, tanto na modalidade de branco como de tinto. Considera asemade a maridaxe entre viños e pratos, e as teorías da complementariedade e do contraste que existen respecto desta cuestión.

Ao cabo, a contribución de Margarida Barral Martínez, (*Banquetes e serenatas para os caciques. Santiago na etapa dá Restauración*), examina ás manifestacións populares de celebración en homenaxe de Montero Ríos, que tiveron lugar na cidade de Santiago, na etapa dá Restauración. A autora sitúa a cuestión no contexto das redes clientelares artelladas polos notables na época e analiza, a título de exemplo, os banquetes e serenatas celebrados con motivo da inauguración da Escola de Veterinaria.

Deixando a mesa e a alimentación, outra necesidade cotiá é a do vestido, que, xunto coa roupa e o mobiliario de casa, centra precisamente o estudo de I.M.R. Mendes Drumond Braga (*O Vestuário e á casa dous Mercadores Portugueses Seiscentistas: Simplicidade ou Luxo?*); fundamentado documentalmente en 32 inventarios postmortem incorporados a outros tantos procesos de comerciantes portugueses do século XVII acusados polo Tribunal da Inquisición lisboeta analiza “a través das actividades do cotián o sentido do consumo” do sector mercantil, pero tamén, a través da cantidade e calidade do vestido, das xoias, da roupa de mesa e cama e do mobiliario das súas casas as diferenzas en canto a comodidade e luxo e, por extensión, as diferenzas sociais nos niveis de vida e nos modelos de consumo como indicadores de status e posición social.

Os traballos de C. Fernández Cortizo (“*Sería nunca acabar contar os moitos odios envejecidos atallados*”: *os misioneiros jesuitas e a pacificación social en Galicia, 1555-1675*) e de M^a.M. Lobo de Araújo (*Les elites en conflits: les Misericórdias portugaises aux XVIe-XVIIIe siècles*) substitúen xa a historia da cultura material pola da conflictividade social, aínda que con fontes, enfoques e marcos moi diferentes. No primeiro caso, os fondos documentais consultados, ademais dos impresos (catecismos e sínodos diocesanos galegos), teñen ante todo unha natureza institucional (catálogos trienais, cartas anuais e cuatrimestrales da Compañía de Jesús, historias dos seus colexios, etc); coa súa información trata de analizar as “técnicas” e os “fritos” do labor de pacificación de conflitos particulares e comunitarios, nos máis dos casos xurdidos por cuestións de honra, protagonizada polos jesuitas nas súas misións populares por territorio galego dende o mesmo momento do seu establecemento en Monterrey en 1555 ata 1675.

De natureza tamén institucional é a documentación consultada por M^a.M. Lobo de Araújo para analizar a conflictividade das Misericórdias portuguesas, que tiñan como misión a práctica social das 14 obras de Misericordia; esta problemática función social, xunto a súa condición de corporacións compostas polas elites do poder local, son causa de

que os conflitos sexan con excesiva frecuencia parte da súa vida cotiá, sucedéndose entre os propios membros, cos empregados de institucións de beneficencia da súa titularidade (hospitais, casas de acollida de mulleres) e con outras institucións de poder locais (bispos, ordes relixiosas, concellos, etc.) por intereses económicos e cuestións de privilexios e de representación social.

O mundo da prostitución, de novo entrevistado con fontes e enfoques moi diferentes, asoma tamén ás páxinas deste número grazas aos traballos de J.M.B. López Vázquez (*Prostitución e celestinaxe en tres Caprichos de Goya: o engano e a mentira como as enfermades máis vellas do reino*) e de I. Varela González (*Casas de mancebía e meretrices vagabundas. Un espazo clandestino en Santiago durante o s. XIX*). No primeiro caso, o autor inicialmente interpreta os Caprichos de Goya como concibidos polo pintor como un libro e ademais de Emblemas, tendo en tal caso como modelo a *Emblemata Horaciana* de Vaenius e como inspiración a obra de Saavedra Fajardo sobre a educación do Príncipe, para nun segundo momento, seguindo os comentarios de *El Crítico* de B. Gracián, presentar os Caprichos como sátiras morais que denuncian vicios e erros, ao modo dos Caprichos 15, 16 e 17 alusivos ao celestinaxe e á prostitución e, por extensión, á mentira e ao engano.

O estudo realizado por I. Varela González elixe xa a cidade de Santiago de Compostela do século XIX para analizar os plantexamentos cambiantes co tempo e as accións oficiais contra a prostitución, seguidos a través da correspondencia entre autoridades eclesiásticas e municipais e, en particular, a través das ordenanzas e regulamentos do século XIX. As dúas preocupacións fundamentais que exhiben son a do mantemento da orde pública e dos bos costumes e a da prevención do contaxio de enfermidades venéreas que empezan a considerarse como un grave problema de saúde pública en particular polos hixienistas. En razón destes perigos, a Lei de Beneficencia e Sanidade de 1822 e, máis tarde, a creación da Sección de Hixiene Especial de 1886 e distintos regulamentos posteriores tratarán de regular e controlar a prostitución.

Clausuran o presente número tres traballos que analizan diferentes aspectos da vida cotiá a partir de fontes figurativas e artísticas nos dous primeiros casos e de fontes impresas musicais no segundo. Así, o estudo de Marta Cendón Fernández (*La vida cotidiana en la pintura del Trecento*), reflicte a introducción de elementos paisaxísticos e do quefacer diario, ben de natureza urbana, ben da rural, na obra duns autores que comezaban a afastarse do predominio de temáticas relixiosas, todo elo en conexión coa fundamentación e o enriquecemento das cidades medievais italianas, no seu caso en Siena e Trento. É unha forma de arte que semella seguir a canle da marcada pola literatura italiana coetánea. No outro estudo de autoría de Mª Dolores Barral Rivadulla (*Aspectos de lo cotidiano en el arte medieval gallego*), examínanse xa diferentes obras escultóricas, nomeadamente capiteis de varias eirexas espalladas pola xeografía da nosa terra, que van desde as representacións das xeiras estacionais ata as labores das cofradías. Noutros casos segue a pegada da recomendación de san Bernardo, sobre o emprego do “otium cum dignitate”, e tamén pautas do vestiario que poden ser consideradas no exame dos sepulcros daquela época.

Finalmente, Mª Pilar Alén no seu traballo (*De Venecia a Compostela: “Cosí el mondo caminando diremo cantando che la birba e un bel mestier...”*), reconstrúe sobre a base dunha relación intercultural, a repercusión que a obra de Carlos Goldoni, *La Birba*, escrita para os carnavais da cidade italiana, ten na cidade de Santiago (na que o estamento relixioso é determinante) durante a súa escenificación levada a cabo por Buono Chiodi (mestre da capela da catedral) nas populares festas do Apóstolo, no mes de xullo de 1774. A descripción do tipo de actividades realizadas serve non só para o contraste coas italianas, senon tamén para a comparación coas actuais.

A cortesía aconsellanos e ao mesmo tempo obríganos aos coordinadores a concluír o presente número de SEMATA deixando constancia pública do noso agradecemento a todos os autores pola súa colaboración e, permitan nos os colegas da nosa Facultade que dun modo persoal llelo testemuñemos ás nosas colegas de Brasil e de Portugal por haber respondido con xenerosidade ao noso convite: Leila Mezan Algranti, da Universidade Estadual de Campinas; Isabel M.R. Mendes Drumond Braga, da Universidade de Lisboa; M^a. Marta Lobo de Araújo, da Universidade do Minho e, finalmente, Irene Vaquinhas, da Universidade de Coimbra. A todos o noso agradecemento.